

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ СУДДІВСЬКОГО ІМУНІТЕТУ В УКРАЇНІ

Шелевер Н.В.,

*здобувач кафедри конституційного
права та порівняльного правознавства
юридичного факультету*

Ужгородського національного університету

Автор аналізує інститут імунітету суддів в Україні, визначає проблеми, які оточують судову систему та вказує на шляхи їх вирішення.

Ключові слова: імунітет суддів, недоторканність, судова влада, затримання, арешт.

Автор анализирует институт иммунитета судей в Украине, определяет проблемы, которые окружают судебную систему и указывает на пути их решения.

Ключевые слова: иммунитет судей, неприкосновенность, судебная власть, задержание, арест.

The author analyses the institute of immunity of judges in Ukraine, determines problems which surround the judicial system and specifies the ways of their solution.

Keywords: immunity of judges, immunity, judicial department, detention, arrest.

Судова влада є гілкою влади, що забезпечує здійснення правосуддя в державі. Для забезпечення належного її функціонування необхідними є правові гарантії. Конституційно-правові гарантії незалежності та недоторканності суддів є невід'ємною складовою незалежності судової влади в цілому. Суддівський імунітет є одним із важливих засобів забезпечення незалежності і самостійності суддів, їх здатності здійснювати правосуддя об'єктивно і справедливо. Даний правовий інститут забезпечує основи конституційного ладу, є засобом захисту публічних інтересів, і перш за все, інтересів правосуддя.

Проблеми, які оточують судову систему, є характерні для суспільства в цілому. Одним із таких дискусійних питань є проблема імунітету судді. Адже суддя, маючи імунітет, користується рядом пільг та привілеїв. З однієї сторони, це є порушенням принципу рівності громадян перед законом і судом, з іншої – без надійного захисту судді, відповідних привілеїв важко буде забезпечити справедливе і неупереджене правосуддя.

Цивілізована формула недоторканності суддів довела, що вона є ефективною гарантією незалежності, недоторканності суддів. Питання недоторканності і невідповідальності суддів розглядалися в працях В.О. Гринюка, В.С. Сгорова, В.В. Кривенка, Р.О. Куйбіди, О.Є.Кутафіна, М.І.Клеандрова, В.М.Лебедева, В.О.Ржевського, Н.М.Чепурної та інших авторів.

Метою даної статті є дослідження імунітету суддів України, його змісту та основних елементів, юридичних властивостей.

Виходячи із мети, нами поставлені основні завдання:

- розглянути, проаналізувати та узагальнити погляди науковців із даної проблематики;
- дослідити імунітет суддів в Україні, здійснити порівняльний аналіз з імунітетом суддів в інших державах;

- надати свої пропозиції щодо вдосконалення інституту суддівського імунітету.

Завдання формування демократичної правової держави, що базується на загальноновизначених принципах народовладдя, суверенітету, розподілу влади передбачає обов'язкове зміцнення судової влади в державному механізмі як самостійної і впливової сили, що здійснює свою компетенцію незалежно від законодавчої і виконавчої влади.

Ідея здійснення правосуддя незалежним і неупередженим судом зародилася ще в давнину і є проблемною для будь-якого демократичного суспільства. Юриспруденція протягом всієї історії існування держави пропонувала різні, часом доволі специфічні способи забезпечення незалежності і самостійності судової гілки влади. Так, Ш.Монтеск'є, виділяв в системі органів влади судову владу, яка може бути довірена не якому-небудь спеціальному органу, а виборним особам із народу, що залучаються до здійснення правосуддя лише на відповідний час. «Таким чином, – вважав він, – судова влада, що настільки страшна для людей, не буде пов'язана ні з відомою професією, ні з відомим становищем: вона стане...невидима і як би неіснуюча» [4, с. 292].

Як зазначається в міжнародних документах, принцип незалежності суддів є гарантією права кожного громадянина на справедливе і незалежне правосуддя (ст.14 Пакту про громадянські і політичні права і ст.6 Європейської конвенції про захист прав людини і основних свобод). Російський вчений В.М. Лебедев відмічає, що всі подальші міжнародні акти, що стосуються основних принципів незалежності суддів, прийняті Генеральною Асамблеєю ООН і Радою Європи, спеціально звертали увагу на те, що всі міри, направлені на укріплення і захист незалежності суддів, вживаються не з метою надання пільг суддям, а з метою надання громадянам надійного судового захисту [3, с. 38].

Визначаючи цінність ідеї незалежного неупередженого правосуддя, узагальнивши положення міжнародних актів і національних конституцій, Генеральна Асамблея ООН 29 листопада і 13 грудня 1985р. схвалила Основні принципи незалежних судових органів, що стали своєрідною конституцією судової влади. Відповідно до Основних принципів: «Незалежність судових органів гарантується державою... Всі державні та інші органи зобов'язані поважати і дотримуватись незалежності судів. Судові органи вирішують передані їм справи неупереджено, на основі фактів і у відповідності із законом, без яких-небудь обмежень, неправомірного впливу, спонукань, тиску, погроз чи втручання, прямого чи непрямого, з чиеї би це було сторони і по яким би це не було причинам...» [5, с. 168-170].

Судова влада – це та реальна опора, яка забезпечує стійкість всієї конструкції державності країни, вирішуючи всі конфліктні ситуації, спори в праві, усуваючи юридичні невизначеності. Вона повинна існувати не для суддів чи юристів, а для громадян, які звертаються до них за захистом прав і розв'язання конфліктів.

Недоторканність – це один із принципів здійснення правосуддя, який гарантується Конституцією України та стосується тільки суддів. Принцип недоторканності суддів не слід ототожнювати з конституційним правом на недоторканність особи. Недоторканність суддів – це гарантія більш високого рівня у порівнянні з недоторканністю, що встановлюється для всіх осіб відповідно до принципу рівності прав і свобод громадян та їх рівності перед законом. Проте, недоторканність не можна ототожнювати із безвідповідальністю.

Відповідно до ст.1 Конституції України наша держава є демократичною, соціальною та правовою. Головним принципом правової держави є принцип верховенства права і забезпечує це суд. Рівень об'єктивного і справедливого судочинства, що базується лише на законі, є можливим лише за наявності реальної незалежності суддів. Суддівський імунітет є одним із важливих засобів забезпечення незалежності і самостійності суддів. У будь-якій демократичній країні це є показник стану демократії суспільства.

Питання недоторканості суддів відображається в Конституції України, яка в ст.126 закріпила непорушний принцип правосуддя – незалежність і недоторканність суддів при здійсненні правосуддя. Відповідно до ч.1 ст.47 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» суддя у своїй діяльності щодо здійснення правосуддя є незалежним від будь-якого впливу, тиску або втручання. Як зазначається у ст.48 вищезазначеного закону суддя є недоторканим. Суддя не може бути без згоди Верховної Ради України затриманий чи заарештований до винесення судом обвинувального вироку. Проникнення в житло або інше володіння судді чи його службове приміщення, особистий чи службовий транспорт, проведення там огляду, обшуку чи виїмки, прослуховування його телефонних розмов, особистий обшук судді, а так само огляд, виїмка його кореспонденції, речей і документів можуть провадитися лише за судовим рішенням [2, с. 7]. Роз'яснення ч.1 ст.126 Конституції України

відображено у рішенні Конституційного Суду України від 01.12.2004 року у справі про незалежність суддів як складову їхнього статусу, за змістом якого недоторканність суддів – один із елементів їхнього статусу. Вона не є особистим привілеєм, а має публічно-правове призначення – забезпечити здійснення правосуддя неупередженим, безстороннім і справедливим судом [7, с. 62]. Отже, встановлення гарантій недоторканності для суддів має на меті створення належних умов для виконання покладених на них державою обов'язків та захист від незаконного втручання в їх діяльність

Необхідно погодитися з думкою Д.М.Притики, який зазначає про те, що найголовніша проблема українського правосуддя полягає в тому, що воно й досі неефективно виконує своє головне завдання – захищати людину, її права та свободи. За часів проведення судово-правової реформи, яка почалася із здобуттям незалежності, судові органи не тільки не наблизилися до людини, а в деяких питаннях і віддалилися від неї. Під час регулярних і палких баталій навколо сучасних проблем вітчизняної системи правосуддя, найбільш активні критики всю провину перекладають на суддів: мовляв, вони «погрузли у корупції». При цьому, забуваючи тих, хто створив умови, що призвели до теперішнього стану правосуддя [6].

Імунітет судді – це явище соціально шкідливе і породжено не тільки в сучасній Україні. Суддівська недоторканність є певним винятком із конституційного принципу рівності всіх перед законом і судом, виходячи при цьому за межі особистої недоторканності. Парламентська Асамблея Ради Європи за заявкою України на вступ до Ради Європи запропонувала підписати і протягом одного року ратифікувати Генеральну Угоду про привілеї та імунітети, що стосуються представників членів Ради Європи (від 2 вересня 1949р. з наступними доповненнями), що й було зроблено. Однак цей імунітет не є безумовним, оскільки відповідно до ст.11 Угоди привілеї та імунітети надаються представникам членів Ради Європи не для їхньої особистої користі, а з метою забезпечення їм незалежності у виконанні своїх службових обов'язків, пов'язаних із Комітетом міністрів. У зв'язку з цим, член Ради не тільки має право, але й зобов'язаний позбавити свого представника імунітету в усіх випадках, коли на думку члена Ради, імунітет перешкоджає здійсненню правосуддя і коли він може бути скасований без шкоди для цілей, заради яких він був наданий

3 жовтня 2006 року американські високопоставлені судді поділилися думками з українськими суддями і державними функціонерами на «круглому столі», що мав назву «Про хід судової реформи», й був проведений проектом «Україна: верховенство права» Агентства США з міжнародного розвитку. Як зазначив федеральний суддя й член Ради суддів США Чарльз Сімпсон : «Судді в Україні користуються абсолютною недоторканністю, тоді як у США недоторканність поширюється лише на їхню професійну діяльність». Суддя Сімпсон обережно висловлювався з цього приводу, однак здивувався, коли дізнався, що суддю в Україні щодо «позасу-

дових» діянь можуть заарештувати лише за згодою Верховної Ради. Надмірна недоторканність суддів надає їм не виправданий привілей, мабуть, порушуючи принцип рівності всіх перед законом.

Американські судді відзначили: питання про арешт судді не доцільно виносити на розгляд парламенту, навіть коли це стосується професійної діяльності, що надає йому політичного забарвлення. Навпаки, оперативні слідчі дії слід проводити таємно, в іншому випадку суддя, дізнавшись про розгляд справи стосовно нього, може уникнути правосуддя, наприклад, втікши за кордон. Важко уявити собі, аби Конгрес США чи легіслатура штату розглядали справу про затримання судді за непокору поліцейському. «Дуже небажаним» назвали американські експерти поширення недоторканності на дії суддів, що не стосуються виконання професійних обов'язків і порадили запровадити такі норми, які б гарантували «відповідальність суддів» [1].

Імунітет судді забезпечує незалежність і самостійність судової влади, забезпечує основи конституційного ладу. На нашу думку, скасовувати суддівську недоторканність не потрібно, бо це послабить незалежності суддівської влади. Необхідним кроком у реформуванні судової влади є підвищення вимог на посаду судді. Встановлюючи принцип недоторканності суддів, особливу процедуру притягнення їх до кримінальної відповідальності законодавець виходить з того, яку роль ці особи відіграють у державі і суспільстві. Саме з метою забезпечення їхньої діяльності, запобігання незаконному і необґрунтованому притягненню до кримінальної відповідальності, засобів процесуального примусу законодавець закріпив щодо них у Конституції України та інших законодавчих актах принцип недоторканності.

Недосконалість чинного законодавства, яке впровадило необмежену недоторканність породжує суддівське свавілля. Для цього необхідним є чітке законодавче визначення меж суддівської недоторканності, закріплення процедури подолання її у разі притягнення суддів до кримінальної відповідальності. Доцільним буде і внесення відповідних змін до ч.3 ст.126 Конституції України, а саме після слова «суддя» можна доповнити «... під час відправлення правосуддя...». Необхідно на законодавчому рівні визначити поняття терміну «відправлення правосуддя», встановити межі здійснення суддею правосуддя, щоб судді, які порушили закон, не могли б користуватися цим поняттям для ухилення від відповідальності.

Не врегульованими на рівні закону меж поняття «недоторканність судді» і є саме тим положенням, яке ставить одну особу у привілейований стан порівняно з іншою особою за принципом місця роботи, що є дискримінацією. Доки не будуть визначені на законодавчому рівні такі межі, закон не зможе забезпечити рівний, своєчасний захист потерпілих від протиправних дій суддів, захищених такою «недоторканністю».

Необхідно обмежити імунітет судді стосовно затримання й арешту. За чинним законодавством України, суддя не може без згоди Верховної Ради України бути затриманим та взятим під варту. Правоохоронні органи позбавлені можливості затримати суддю «на гарячому» прямо на місці вчинення злочину або безпосередньо після вчинення.

Також, вважаємо за необхідне, обмежити роль парламенту в знятті імунітету суддів або позбавити народних депутатів такого права з огляду на значну тривалість та недосконалість цієї процедури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бігун Славик. Судді в Україні занадто недоторканні? // Юридична газета, №20 (80) від 26 жовтня 2006 року.
2. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» // Офіційний вісник України 2010 від 30.07.2010. – 2010р. – №55/1. – ст.1900
3. Лебедев В.М. Судебная власть в современной России: проблемы становления и развития. – СПб.: Санкт-Петербургский государственный ун-т, 2001; Издательство «Лань», 2001. – 384 с.
4. Монтескье Ш. Избранные произведения / Общая ред. и вступ. статья, с.5-46, проф. М.П.Баснина. Примеч. Р.С. Миндлинной – М., 1955. – 800с.
5. Основные принципы независимости судебных органов: Одобрены резолюциями Генеральной Ассамблеи ООН 40/32 от 29 ноября 1985 г. и 40/146 от 13 декабря 1985 г. // Международные акты о правах человека: Сб. документов / Комиссия по правам человека при президенте РФ; РАН Ин-т государства и права; Сост. и авт. вступ статьи В.А.Карташкин, Е.А. Лукашева. – Л.: Норма-Инфра – М, 1998. – 753 с.
6. Притика Д.М. Європейській правовій державі – незалежний суд // Вечірній Київ, №230 від 8 грудня 2005 року.
7. Рішення Конституційного Суду України від 1 грудня 2004 р. у справі за конституційним поданням Верховного Суду України про офіційне тлумачення положень частин першої, другої статті 126 Конституції України та частини другої статті 13 Закону України «Про статус судів» (справа про незалежність суддів як складову їхнього статусу) // Офіційний вісник України. 2004. – №49. – ст.3220